

Koopman in kennis

Djoeke van Netten

Koopman in kennis

De uitgever Willem Jansz Blaeu in
de geleerde wereld (1571-1638)

WALBURG PERS

BIJDRAGEN TOT DE GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSE BOEKHANDEL

Nieuwe Reeks, Deel XV

Redactie

Dr. S. van Bergen, dr. Y.L. Bleyerveld, dr. H.M. van den Braber, drs. M.T.G.E. van Delft (voorzitter), dr. J.L. Salman, dr. M. van Vliet en L. Ijpelaar MA (secretaris).

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij financiële steun van
Stichting Historische Cartografie van de Nederlanden
Dhr. J.D.A. Kok
Stichting Fonds Directie der Oostersche Handel en Reederijen
Stichting Vaderlandsch Fonds ter Aanmoediging van 's-Lands Zeedienst
Stichting Unger-Van Brero Fonds
Dr. C. Louise Thijssen-Schoute Stichting

© 2014 Djoeke van Netten, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Afbeelding omslag: Johannes Vermeer, *De geograaf*, gedateerd 1669, olieverf op doek [ARTOTHEK - Städelsches Kunstinstitut, Frankfurt am Main; inv.nr. 1149]

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351 zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Begeleiding namens de BGNB-redactie: Karel Bostoen en Rietje van Vliet

Lithografie: BFC Graphics & Design, Amersfoort
Omslagontwerp: Walburg Pers, Zutphen
Vormgeving binnenwerk: Marijke Maarleveld, ViaMare, Zutphen

ISBN 978.90.5730.879.6
NUR 620

Inhoudsopgave

Inleiding 9

- Uitgevers, kooplieden en boeken in Amsterdam en omstreken 11
- Koopman in kennis* 15

1 Willem Jansz Blaeu in de geschiedschrijving 17

- Schrijven over Blaeu 17
- De geleerde wereld in de tijd van Blaeu: kennis als handelswaar 20
- Uitgevers en hun handelswaar: boeken 22
- Het boek als fysiek object 25

2 ‘Beter gesint tot de Mathematique’: biografie en bibliografie van Blaeu 27

- Willem Jansz Blaeu, uitgever in Amsterdam 28
- Van Alkmaar via Denemarken naar Amsterdam 29
- Onvermoeibaar bezig 33
- Blaeu als pater familias en deskundige 35
- Het uitgeversfonds van Blaeu 37
- Boekhandel 40
- Blaeu-drukken 42

3 Navigeren: Blaeu’s zeemansgidsen 49

- Voorgangers en voorbeelden 51
- Een gat in de markt 54
- Exemplaren en edities van Blaeu 56
- De vele edities van Blaeu’s *Licht der zee-vaart* 57
- De vele edities van Blaeu’s *Zeespiegel* 60
- Medewerkers en netwerk 61
- Privileges en poëzie 64
- Vondel en de zeevaart 67
- Een inleiding in de zeevaartkunst 70
- Wat Blaeu niet vertelt 73
- Nadruk, navolgers en nasleep 77

Nieuwe concurrentie en herdrukken van Blaeu 80
 Conclusies: pretenties en prioriteiten 84

4 Wiskundigen en uitgevers: Metius en Blaeu 113

De productie van wiskundeboeken in de Republiek 1584-1640 114
 Van auteurs naar uitgevers 118
 Auteurs en uitgevers hebben elkaar nodig 121
 Adriaan Metius en zijn boeken 123
 Metius' boeken: 'astronomia' en 'arithmeticæ' 125
 Metius' bemoeienis met distributie en productie 130
 De drukkers en uitgevers van de boeken van Adriaan Metius 134
 Blaeu en Metius 137
 Conclusies: mogelijkheden en keuzes 142

5 De Copernicus-editie van Blaeu en Mulerius: *Astronomia instaurata* (1617) 145

Geschiedenis van een idee en van een boek: het copernicanisme en *De revolutionibus* 147
 Nieuwe uitgaven van Copernicus' werk 150
 De editie van 1617, wereldwijd verspreid 153
 Inhoud 156
 De rol van Mulerius, redacteur van *Astronomia instaurata* 159
 Mulerius' bronnen en correcties 163
 De rol van Blaeu, uitgever van *Astronomia instaurata* 165
 Blaeu's motieven 170
 Conclusies: motief, gelegenheid en expertise 173

6 Toegewijd of traag? Willem Jansz Blaeu en de eerste Amsterdamse hoogleraren 175

Hoger onderwijs in Amsterdam: de Nederduytsche Academie en het Athenaeum Illustre 178
 Overeenkomsten en verschillen tussen Amsterdamse instellingen voor hoger onderwijs 180
 Barlaeus en Blaeu: wederzijds voordeel en gelijke gezindheid 183
 Een nieuwe uitgever in Amsterdam 187
 Vossius en Blaeu: klachten en bemiddeling 190
 Vossius' Amsterdamse uitgevers 194
 Vossius en Meursius over Blaeu 197
 Grotius en Blaeu: bestsellers en een blijvende band met de Republiek 199
 Grotius in Parijs, meer Amsterdamse edities 202

Hortensius en Blaeu: gedeelde astronomische expertise 206
Hortensius' drukkers en uitgevers 208
Conclusies: *mercator sapiens*? 210

7 Blaeu tussen traditie, concurrentie en opvolging 213

Scholar-printers en astronomen-drukkers in de vijftiende en zestiende eeuw 214

Humanistische *scholar-printers* in Venetië en Parijs 215

Een *Scholar-printers* in Antwerpen 219

Astronomen-drukkers 221

Uitgevers en 'piraten' in Amsterdam 224

Blaeu's boze buurman 226

Blaeu en Janssonius vergeleken 229

Leidse concurrentie voor Blaeu 233

Boeken die Blaeu niet uitgaf 236

Op- en navolging van Willem Jansz Blaeu 240

Veranderingen in het fonds onder Joan Blaeu 242

Navolging van Willem Jansz Blaeu 247

Conclusies: een *scientist-printer* in verschillende tradities 250

Epiloog 253

Meer kennis over Blaeu en zijn tijd 255

Beeldvorming van Blaeu 259

Noten 263

Bijlage 1 293

Bibliografie 295

Register op persoonsnamen 315

Dankwoord 319

Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse boekhandel 320

1. Portret van Willem Jansz Blaeu. Gravure door Jeremias Falck, naar een geschilderd portret van Thomas de Keyser, tweede helft zeventiende eeuw [Baudet, *Leven en werken* (1871)]

Inleiding

Willem Jansz Blaeu pakt twee goudstukken van tafel en zegt ‘kijk, dáár heb ik verstand van’.¹ Er is de Amsterdamse cartograaf-uitgever gevraagd naar zijn kennis van zaken over de geografische lengte. Lengtegraadbepaling op zee was namelijk een groot probleem in de zeventiende eeuw, veelbesproken onder zeelieden en wetenschappers. Maar uit Blaeu’s antwoord is op te maken dat hij meer geïnteresseerd was in goud dan in geografie.

Deze anekdote, in 1615 te boek gesteld door de Friese wiskundige Jan Hendrick Jarichs van der Ley, biedt voldoende aanknopingspunten om met een nieuwe blik naar Blaeu te kijken. Hij roemt de kwaliteit van Blaeu’s productie, die bestond uit kaarten, globes, instrumenten en boeken. Blaeu was ‘seer uitnemende in sijn hantwerck’, schrijft Van der Ley. Daar voegt hij aan toe: ‘daer van hy gheen cleyn ghewin treckt’.² Ging het Blaeu alleen om winst? Of (ook) om wetenschap?

Aan de wetenschap heeft Willem Jansz Blaeu veel bijgedragen. Hij is vooral bekend als kundig kaarten- en globemaker. Maar Blaeu was veel meer; als astronoom en wiskundige ontwikkelde hij nieuwe kennis, en als drukker en uitgever verspreidde hij kennis. Vooral in die laatste rol was hij van belang voor de wetenschap van zijn tijd. Kennis wordt namelijk pas wetenschap als zij gecommuniceerd wordt.³ Wetenschap is niet alleen een kwestie van iets slims verzinnen, maar vergt tijd, geld en mensen. Behalve kennis, is een netwerk van kennissen van belang. Wetenschap kost bloed, zweet en tranen en voor kennis verspreiden zijn computers nodig, of papier, inkt en een drukpers.

In de geschiedenis van de wetenschap hoort daarom niet alleen aandacht te zijn voor geleerden en wat zij bedachten, maar ook voor diegenen die kennis vermenigvuldigden en verspreidden. Dát zijn bijvoorbeeld drukkers en uitgevers. Drukkers vermenigvuldigen, uitgevers verspreiden. Wie een boek maakt, is een kennisintermediair.

Willem Jansz Blaeu (1571-1638) is een bijzonder voorbeeld van zo’n kennisintermediair. Wat was zijn rol als uitgever in de geleerde wereld? Hoe vermenigvuldigde en verspreidde een uitgever als Blaeu kennis? En in hoeverre kon hij zijn eigen stempel drukken op die kennis?

Kennis is door de eeuwen heen op uiteenlopende manieren gecommuniceerd: in colleges en privégesprekken, in brieven en manuscripten, in druk en digitaal. Tot het midden van de vijftiende eeuw kon nieuwe kennis alleen mondeling of in handschrift worden verspreid. Door de uitvinding van het drukken met losse letters konden daarna wetenschappelijke teksten, afbeeldingen en tabellen in grotere oplagen verschijnen en verspreid worden. Geleerden konden meer kennis verzamelen en met elkaar vergelijken. De drukpers maakte het mogelijk nieuwe kennis in veelvoud vast te leggen, zodat anderen daarop konden voortbouwen. Het begin van de boekdrukkunst markeert een cruciaal punt in de geschiedenis.⁴

Anderhalve eeuw na de uitvinding van de boekdrukkunst, rond 1600, was het publiceren van kennis in drukwerk zeker niet de enige manier om kennis te presenteren. Het was echter wel de enige manier om informatie voor een groot publiek bereikbaar te maken en voor het nageslacht te bewaren. Eerst gebeurde dit in boeken en pamfletten, vanaf het einde van de zeventiende eeuw ook in tijdschriften. Veel mensen kregen nieuwe kennis in gedrukte vorm onder ogen.

Het maken van boeken kent verschillende fasen, waarin allerlei personen bijdragen aan de uiteindelijke vorm en inhoud. Allereerst zijn er auteurs of bewerkers van een tekst, later zijn er vooral drukkers en uitgevers bij betrokken. Tot ver in de zeventiende eeuw was het vaak één persoon die boeken drukte, uitgaf én verkocht.⁵ Toch is er een onderscheid te maken tussen de verschillende rollen. Drukkers zorgen voor de fysieke productie van een boek. Uitgevers hebben contact met auteurs. Zij zijn financieel verantwoordelijk voor de totstandkoming van een boek, distribueren en willen daaraan verdienen. Boekverkopers hebben contact met klanten, met kopers. Zij zijn soms ook uitgever, soms alleen tussenhandelaar. Willem Jansz Blaeu was zowel drukker, als uitgever en boekverkoper. In dit boek, *Koopman in kennis*, worden de termen door elkaar gebruikt, maar niet geheel willekeurig. Als er specifiek de nadruk ligt op de productie, gaat het over ‘drukkers’, als het vooral gaat om het contact met auteurs en distributie, wordt ‘uitgever’ gebruikt. Om duidelijk te maken dat het gaat om beide aspecten, komt ook ‘drukker-uitgever’ voor.

Drukkers en uitgevers presenteren de ideeën van een auteur op een zodanige manier dat het resultaat voor anderen aantrekkelijk is om te lezen, om mee te werken en (dus) om te kopen. Zo maken zij teksten toegankelijk voor studenten, geleerden en voor een ruimer publiek van geïnteresseerden. Drukkers-uitgevers-boekverkopers fungeren als intermediairs of ‘go-betweens’, als ‘gatekeepers of knowledge’ en spelen een essentiële, bemiddelende rol *tussen* geleerden en samenleving.⁶

Willem Jansz Blaeu was in zijn tijd een belangrijke ‘gatekeeper’. Opgeleid tot wiskundige-astronoom, was hij vanaf het einde van de jaren 1590 werkzaam als cartograaf, instrumentmaker, boekverkoper, uitgever en drukker in Amsterdam. Vanuit zijn winkel en werkplaats, de ‘Vergulde Sonnewyser’, drukte en verkocht hij zijn eigen werk en een grote verscheidenheid aan andermans boeken op verschillende terreinen van wetenschap. Mensen die in de boekenwereld werkzaam waren, zoals Blaeu, droegen door kennis te vermenigvuldigen bij aan de ontwikkeling van de wetenschap.

Voor boekverkopers als Blaeu was de belangrijkste drijfveer niet zozeer de wetenschappelijke waarde, maar de commerciële waarde (de verkoopbaarheid) van een boek. Dit gold zeker ook in de vroegmoderne tijd: boeken waren koopwaar en boekverkopers waren kooplieden.⁷ De term *mercator sapiens* (‘wijze koopman’) dringt zich op. Ook Blaeu zelf heeft dit etiket opgeplakt gekregen.⁸ Toch gedroegen de meeste Amsterdamse kooplieden (*mercatores*) zich niet zo wijs als het adjectief *sapiens* oorspronkelijk bedoeld was.⁹

Ontegenzeggelijk droegen uitgevers-boekverkopers als Blaeu bij aan de ontwikkeling van de wetenschap. Maar wat voor winst verwachtten zij zelf van het uitgeven van boeken? De Franse boekhistorici Lucien Febvre en Henri-Jean Martin schreven in hun *L'apparition du livre* (1958) – één van de mijlpalen in de historiografie van het boek – dat een uitgever steeds zocht naar de balans tussen ‘zijn geestelijke waarden en de materiële eisen van het dagelijks bestaan’.¹⁰ Geldt dit ook voor Blaeu? Hoe stond Blaeu in het eeuwige dilemma tussen ‘money and morals’?

De rol die vroegmoderne uitgevers in de wetenschappelijke infrastructuur van hun tijd speelden was actief, bemiddelend en van wezenlijk belang. Dit boek gaat over die rol van uitgevers en drukkers; over hun invloed op de presentatie en verspreiding van kennis. Het verhaal over de uitgever-wiskundige-koopman Willem Jansz Blaeu toont de interactie tussen kennis, communicatie en commercie die bepalend was voor wat wetenschap is genoemd.

Uitgevers, kooplieden en boeken in Amsterdam en omstreken

Koopman in kennis brengt wetenschapsgeschiedenis en boekgeschiedenis bij elkaar. Want in Blaeu’s drukkerij annex boekwinkel vond kennisproductie plaats. Daar werden niet alleen boeken geproduceerd, daar werd ook wetenschap gemaakt. De drukker-uitgever had daar grote invloed, zeker aangezien er rond 1600 nauwelijks een notie van auteursrecht en intellectueel eigendom bestond. Het contact tussen drukker en auteur tijdens het productieproces van een boek was vaak miniem of zelfs afwezig. De ruimte op een regel en het inzicht van de zetter bepaalden de spelling, de paginaopmaak was afhankelijk

van de huisstijl van de drukkerij. In veel gevallen gaf de drukker-uitgever – buiten de auteur om – opdracht tot het vervaardigen van illustraties en besliste hij waar welke illustraties moesten komen.

In de tijd van Blaeu, waarin andere standaarden en conventies golden dan tegenwoordig, had een drukker-uitgever veel vrijheid om de kennis en de manier waarop deze gepresenteerd werd te standaardiseren, te annoteren, te modelleren en te manipuleren. Dit geldt des te meer als hij kennis van zaken had over de onderwerpen die hij drukte, zoals Blaeu op het gebied van de wiskunde en astronomie.

De invloed van de drukker-uitgever is ook af te lezen aan wat hij niet deed. Het is interessant om te onderzoeken wat een uitgever niet verspreidde. Een uitgever was immers daadwerkelijk een ‘gatekeeper of knowledge’. Uitgevers bepaalden namelijk of een boek gedrukt werd. Zij namen de beslissing voor een druk of herdruk van een boek in principe slechts wanneer zij goede hoop hadden er geen verlies op te maken.¹¹

Blaeu woonde en werkte midden in Amsterdam, de belangrijkste stad in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Die omgeving bepaalde zijn potentie en zijn perspectief. De Republiek bood voor velen een zee aan mogelijkheden. De grotendeels stedelijke en burgerlijke cultuur en het ontbreken van een centrale macht en een staatskerk leidden tot (relatief) grote vrijheden en tolerantie, weinig censuur en veel sociale mobiliteit.¹²

De regionale en de wereldwijde handel van en naar de Republiek floreerde. In de laatste decennia van de zestiende en de eerste decennia van de zeventiende eeuw expandeerde de handel in snel tempo, vooral vanuit Amsterdam. Deze stad profiteerde van de sluiting van de Schelde in 1585 en het daarmee gepaard gaande verval van Antwerpen. De Hollandse, Zeeuwse en Friese vloot breidden zich voortdurend uit. Steeds meer schepen werden door de Vereenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) en de West-Indische Compagnie (WIC) naar Oost- en West-Indië gestuurd, en ook de handel met het Oost- en het Middellandse Zeegebied bloeide.

Er was nauwelijks wet- en regelgeving waar Amsterdamse kooplieden zich in de Gouden Eeuw aan moesten houden. Zeker wat betreft de internationale handel was er sprake van weinig regulering door overheden.¹³ Kooplieden namen hun eigen beslissingen en kozen hun eigen weg. En er waren nogal wat kooplieden in de Republiek der Verenigde Nederlanden, in het bijzonder in Amsterdam. De Republiek was in verscheidene opzichten de stapelmarkt van Europa, zelfs van de wereld. Amsterdam was daarvan het kloppend hart.

Sociaaleconomisch historicus Clé Lesger heeft laten zien dat Amsterdam niet alleen zo’n belangrijke positie in de wereldhandel verwierf doordat het

‘het pakhuis van de wereld’ was, maar ook doordat de stad een informatie-knooppunt werd.¹⁴ Niet alleen materiële producten, maar ook nieuws en (handels)kennis maakten dat Amsterdamse kooplieden invloedrijk en rijk konden worden. Nieuws en kennis werden vastgelegd in druk. Zo werd Amsterdam in de zeventiende eeuw tevens een belangrijk centrum voor boekdrukkers en boekhandel. Niet voor niets is de Republiek wel ‘le magasin de l’univers’ en ‘the bookshop of the world’ genoemd.¹⁵ Verschillende historici vermelden dat er in de zeventiende eeuw in de Republiek evenveel boeken werden gedrukt als in de rest van Europa tezamen.¹⁶

De handel, de boekhandel én de wetenschap kwamen tot grote bloei in de Republiek. Als uitgever, geleerde én koopman belichaamt Blaeu de combinatie van wetenschap en (boek)handel. Het is daarom de moeite waard zijn leven en werk vanuit dit perspectief te bestuderen. Dan is het echter niet genoeg om te weten dat er vele boeken waren in Amsterdam. Het gaat niet om de boekproductie als geheel. Wat werden er voor boeken gedrukt en verkocht? Wat stond erin? Daarbij moet niet alleen de inhoud, maar ook de vorm worden geanalyseerd. De materiële aspecten van boeken zijn namelijk van groot belang. Een boek is nooit alleen de belichaming van een idee, van de erin opgeslagen kennis. Een boek is geen transparant object waardoorheen de ideeën en intenties van de (geleerde) auteur direct zichtbaar zijn. Boeken zijn informatiedragers, waarvan de kwaliteit van de drager minstens even belangrijk is als de kwaliteit van de informatie. De typografische expressie bepaalt hoe de tekst wordt overgebracht.¹⁷ Bovendien zijn het mensen die boeken gemaakt hebben. ‘A book is never simply a remarkable object’, maar wel ‘invariably the product of human agency’.¹⁸

Blaeu was zo’n mens. Om iets over zijn boeken te zeggen, moet zijn werk vergeleken worden. Dat vergelijken kan op vele niveaus. Ten eerste verschilt de presentatie van dezelfde tekst, over één onderwerp of van één auteur, per uitgever en per editie. Die verschillen zeggen iets over de keuzes van de uitgever. Door te besluiten tot nieuwe edities en nieuwe presentaties, beïnvloeden uitgevers de communicatie van kennis. Zij spelen dus een essentiële rol.

Ten tweede kunnen niet alleen edities, maar ook exemplaren binnen eenzelfde editie verschillen. Hoewel vaak de nadruk is gelegd op het vastleggen van kennis in gedrukte boeken en op hun stabiliteit, blijkt bij nader inzien dat geen enkel exemplaar van een boek exact gelijk is aan een ander exemplaar.¹⁹ Dit gold zeker in de vroegmoderne tijd, gezien de druktechnieken destijds. Verschillen tussen exemplaren zitten niet alleen in typografie, maar meer nog in gebruikssporen. Het verzamelen van zoveel mogelijk exemplaren van één en hetzelfde boek heet ‘copy censusing’. Het is zeer arbeidsintensief, maar kan

2. Communicatie van kennis in de zeventiende eeuw. Een zeevaartkundige les volgens het frontispice in Blaeu's *Licht der zeevaart* (1608) [Universiteitsbibliotheek Amsterdam; OL 80]

leiden tot interessante nieuwe inzichten. Aantekeningen van gebruikers laten bijvoorbeeld zien hoe een boek gelezen is. Dit heeft de Amerikaanse wetenschapshistoricus Owen Gingerich bijvoorbeeld aangetoond voor de eerste en tweede editie van Copernicus' *De revolutionibus*.²⁰

Ten slotte, boeken en teksten verschillen niet alleen per editie en per exemplaar. Hoe zij gelezen en gebruikt zijn, verandert ook door de tijd heen. De waarde van een bepaald boek is niet consistent en niet voor iedereen gelijk. De boeken met controversiële theorieën en nieuwe wetenschap, die wij nu interessant vinden, waren niet per se bestsellers in de zeventiende eeuw. Voor uitgevers waren onbeduidende boekjes die veel verkocht werden, vaak veel waardevoller. Een boek is bijzonder aangezien 'it changes by the fact it does not change, while the world does', stelt de Franse boekhistoricus Roger Chartier.²¹

Koopman in kennis

Dit boek heet *Koopman in kennis*. Uitgevers in de Gouden Eeuw waren namelijk ‘kooplieden in kennis’. Hollandse uitgevers waren tot ver over de grenzen beroemd om hun handel in kennis. De woorden ‘koopman in kennis’ karakteriseren die uitgevers, en Blaeu in het bijzonder. Blaeu was in zijn uitgeverspraktijken een Hollander, een Amsterdammer bij uitstek en werd internationaal beroemd om zijn handelswaar. Dit boek laat zien hoe terecht de karakterisering ‘koopman in kennis’ is.

In hoofdstuk 1 wordt de historiografische achtergrond geschetst. Wat is er over Blaeu geschreven vanaf zijn eigen tijd tot in de eenentwintigste eeuw? Een analyse van leven en werken van Blaeu kan ook nieuw licht werpen op verschillende belangrijke discussies binnen de wetenschapsgeschiedenis en de boekgeschiedenis. Die discussies, en de belangrijkste historici die zich daarmee bezig hebben gehouden, komen in dit hoofdstuk ter sprake.

Hoofdstuk 2 biedt context, leven en werk van Willem Jansz Blaeu in vogelvlucht. Het bevat een beschrijving van Amsterdam in zijn tijd. Verder wordt Blaeu zelf geïntroduceerd met een korte levensschets. Het laat zien waar Blaeu om geroemd werd en wordt. Een overzicht van het fonds dat Willem Jansz zelf heeft opgebouwd, tot aan zijn dood in 1638, completeert dit hoofdstuk.

In de daarna volgende hoofdstukken wordt dieper ingegaan op het werk en netwerk van Blaeu. In de hoofdstukken 3 tot en met 6 staat telkens een bepaald boek, genre of groep mensen centraal. De communicatie van kennis en de rol van de uitgever krijgen daarbij steeds aandacht. In deze verschillende concentrische cirkels rond Blaeu wordt een karakterisering gegeven van deze uitgever in de geleerde wereld van zijn tijd. Dat geeft meer inzicht in de *print culture* van de wetenschap.

In hoofdstuk 3 komt het eigen werk van Blaeu ter sprake, in het bijzonder het eerste boek dat hij uitgaf: de zeemansgids *Het licht der zee-vaert* (1608). Het uitgeven van zeemansgidsen was een gat in de markt, getuige de vele herdrukken, vertalingen en nieuwe en concurrerende edities. Het gaat in dit hoofdstuk over het nut van zeemansgidsen, Blaeu’s beoogde doel en publiek, de nieuwe kennis die Blaeu al dan niet verspreidde en de commerciële overwegingen die hierbij een rol speelden.

Hoofdstuk 4 geeft inzicht in de uitgeefpraktijken van wiskundeboeken in de Republiek. De focus ligt hier op de meest productieve Nederlandse wiskundige uit Blaeu’s tijd: de Franeker hoogleraar Adriaan Metius. Metius liet werk uitgeven door Blaeu, maar ook door anderen. Hen met elkaar vergelijken, geeft meer inzicht in Blaeu’s positie als uitgever van wiskunde.

Eén van Blaeu’s opvallendste wiskundige publicaties is zijn Copernicus-editie van 1617. Daarover gaat hoofdstuk 5. Hiermee krijgt Blaeu een plaats

in de ‘moderne wetenschap’. Opmerkelijk is dat de Groninger hoogleraar Mulerius, die het boek redigeerde, zelf niet geloofde in Copernicus’ gelijk. Daarentegen geloofde Blaeu wel dat de aarde om de zon draaide. Hij was zelfs een van de eerste aanhangers van Copernicus’ heliocentrisme in de Republiek. Toch kan ook hier Blaeu’s astronomische overtuiging niet los gezien worden van zijn commerciële onderneming.

In hoofdstuk 6 wordt de manier waarop Blaeu natuurwetenschappelijke werken uitgaf, vergeleken met de wijze waarop hij andere disciplines in de markt zette. Wat was zijn relatie met de eerste hoogleraren aan het in 1632 gestichte Amsterdamse Athenaeum Illustre? Hoe was de verhouding tussen de wiskundige Blaeu en deze humanistische geleerden? De correspondentie van met name Vossius, Barlaeus en Grotius geeft inzicht in Blaeu’s drukkerij, de manier waarop hij werkte en zijn prioriteiten.

In hoofdstuk 7 worden al enkele draden uit de voorgaande hoofdstukken bij elkaar gevlochten en conclusies getrokken. Hier wordt een karakterisering van de uitgever Blaeu gegeven in comparatief perspectief. Blaeu krijgt een plaats in de traditie van geleerde drukkers (*scholar-printers*) en in de traditie van astronomen-drukkers. Vervolgens passeren Blaeu’s contemporaine concurrenten de revue. Als laatste komt de opvolging van Willem Jansz Blaeu door zijn zonen aan bod. Daar wordt ook de vraag opgeworpen in hoeverre Blaeu voor andere drukkers-uitgevers als voorbeeld kan hebben gediend.

In de Epiloog wordt de balans opgemaakt. Hier is veel aandacht voor de positie van Blaeu in de geleerde wereld van zijn tijd. Dan zal blijken in hoeverre de ‘koopman in kennis’ daadwerkelijk een koopman was en hoe(veel) uitgevers destijds invloed konden hebben op wat er met de door hen gecommuniceerde kennis gebeurde.

Blaeu stond, als uitgever én wiskundige op een knooppunt van de wetenschappelijke infrastructuur in de zeventiende eeuw. Het onderzoek naar deze persoon en zijn productie geeft inzicht in de communicatie in de wetenschappelijke wereld. Het vertelt over de verhouding tussen ‘money and morals’, tussen geld en geleerdheid, tussen koopmanschap en kennisverspreiding.